

Suomen ortodoksisen kirkon ja Suomen evankelis-luterilaisen kirkon XVIII teologinen dialogi Valamossa 11.-12.4.2024

Suomen ortodoksisen ja Suomen evankelis-luterilaisen kirkon valtuuskuntien väliset kahdeksanottoista teologiset neuvottelut pidettiin Suomen ortodoksisen kirkon kutsusta Valamon luostarissa Heinävedellä 11.-12.4.2024. Keskustelun aiheena oli ”Nikean uskontunnustuksen 1700-vuotisjuhlavuosi ja kirkkojen yhteinen todistus”. Suomen ortodoksisen kirkon valtuuskuntaa johti metropoliitta Elia. Muina jäseninä olivat hiippakuntas sihteeri Artturi Hirvonen, rovasti Heikki Huttunen, rovasti, piispainkokouksen sihteeri Mikael Sundkvist sekä kutsuttuina asiantuntijoina TT Jelisei Heikkilä (etäosallistuminen) ja TT Ari Koponen (etäosallistuminen). Suomen evankelis-luterilaisen kirkon valtuuskuntaa johti piispa Mari Parkkinen, ja muina jäseninä olivat yliopistonlehtori Joonas Salminen, kirkkoherra, asessori Jari Uimonen ja hiippakuntas sihteeri Anna Väätäinen sekä kokouksen sihteeristössä johtava asiantuntija Tomi Karttunen ja asiantuntija Ari Ojell (etäosallistuminen).

Avaussanoissaan piispa **Mari Parkkinen** totesi, että kokoontuminen ajoittuu ajankohtaan, jolloin valmistaudutaan viettämään Nikean kirkolliskokouksen 1700-vuotisjuhlaa vuonna 2025. Ekumeeninen yhteisymmärrys uskontunnustuksesta on perinteidemme välillä kasvanut viime vuosikymmeninä. Ekumeenisen yhteyden rakentamisen kautta rakennamme myös rauhaa. Olemme kaikki Jumalan perheväkeä, taivaallisen Isän lapsia. Ortodokseilla ja luterilaisilla on pitkät rinnakkaiselon perinteet Suomessa. Toimiva käytännön yhteys ja keskustelut Suomessa luovat pohjaa myös kansainväliselle yhteistyölle esimerkiksi Kirkkojen maailmanneuvoston ja Euroopan kirkkojen konferenssin puitteissa. Meillä on vahvaa yhteistyötä esimerkiksi ukrainalaisten pakolaisten ja maahanmuuttajien vastaanottamisessa. Yhdessä toimimalla saamme edistettyä Kristuksen äänen kuulumista maailmassa.

Metropoliitta **Elia** totesi, että elämme mielenkiintoisia, haastavia aikoja. Esimerkiksi pakolaisuus ja ilmastonmuutos ovat tämän ajan suuria kysymyksiä ja teemoja. Tunnusomaista ajallemme on voimakas individualismi, polarisaatio ihmisten välisessä kanssakäymisessä ja myös jälkikristillisen yhteiskunnan piirteet. Vaikkapa kasteiden määrä on romahtanut. Vanhoja asenteita ja auktoriteetteja kohtaan ollaan kriittisiä. Toisaalta kriittisyys on myös hyvä asia ja yksi edellytys uuden luomiselle. Kyseenalaistettaessa kuitenkin rajat tulevat myös vastaan esimerkiksi oppia tarkasteltaessa. Toisaalta harhaoppisuussyytöksiä voidaan antaa liiankin herkästi ja keskittyä vaikkapa kirkon kanonien varjeluun. On hyvä myös kysyä, mistä harhaopissa itse asiassa on kyse. Mikä on Nikean perintö ja miten se vaikuttaa tähän päivään?

Nikean kanonit ja kirkko-oikeuden lähteet tänään

TT Jelisei Heikkilä (ort.) ja kirkkoherra, asessori, OTT, TL, FM, HTM Jari Uimonen (ev.lut.) pitivät molemmat esitelmät otsikolla *Nikean kanonit ja kirkko-oikeuden lähteet tänään*. Heikkilä kuvaili Nikean 325 ekumeenisen kirkolliskokouksen aikaa sellaisena, jona kirkko ja maailma kohtasivat toisiaan aivan uudella, avoimella tavalla. Tämä johtui Rooman valtakunnan täyskäännöksestä suhteessa kirkkoon. Vielä neljännesvuosisata aikaisemmin valtion vainon

kohteena ollut kirkko sai nyt kokea, miten saman valtion keisari kutsui koolle ekumeenisen kirkolliskokouksen, synodin, edistääkseen kirkon ykseyttä.

Heikkilä selosti myös varhaisten kanonikokoelmien syntyä Nikean kokouksen jälkeisenä aikana sekä sitä, miten 500-luvulta alkaen sekä paikallisten että ekumeenisten synodien kanonit järjestettiin niissä käsiteltyjen aiheiden mukaisiksi kokoelmiksi. Viimeinen vaihe kanonien reseptiossa sijoittui 700–1300-luvuille ja koostui kanonien kommentaareista.

Nikean 325 synodin suuri merkitys kanonien osalta selittyy siitä, että kirkko sai synodin päätösten myötä selkeämmin järjestetyn hallintomallin. Synodi teki myös lukuisia papistoa koskevia kurinpidollisia päätöksiä. Heikkilä syventyi esitelmässään myös kanoneissa käytettyyn monivivahteiseen kieleen ja sen merkitykseen kanoneja tulkittaessa sekä toi esille sen, miten uusissa kanoneissa aina viitattiin edellisiin kanoneihin tai kirkon edeltäviin tapoihin kirkkoa sitovana perinteenä. Näin oli siitä huolimatta, että aikaisempia kanoneja joskus myös muokattiin.

Heikkilä pohti lopuksi sitä, miten kanoneja tulisi ymmärtää – lakitekstinä vai pikemminkin kirkon elävään perinteeseen kuuluvina hengellisinä ohjeina, joiden taustalla olevaa teologista ydintä kirkko voi uudessa tilanteessa soveltaa uudella tavalla.

Jari Uimonen selosti omassa esitelmässään sen, miten kanoninen perinne on ollut kirkkojemme teologisen vuoropuhelun aiheena useampana kertana vuosien 1989 ja 2001 välisenä aikana. Uimonen selosti myös, kuinka ekumeenisten kirkolliskokousten laatimien kanonien onnistunut reseptio kirkossa laajemmin edellytti keisarin ja kirkon välistä yhteistyötä (*symfonia*).

Uimonen toi esille joitakin esimerkkejä aiheen aikaisemmista käsittelyistä kirkkojemme vuoropuhelussa. Vuonna 1989 arkkipiispa Johannes totesi, että kanonit ovat ohjauslaite, jonka välityksellä Kristuksen kirkko ajasta aikaan opastaa lapsiaan Jumalan valtakuntaan. Luterilainen kirkko otti reformaatioaikana konsiliaristisen teologian näkökulman: kirkolliskokous on paavia ylempi kirkollinen elin ja synodit tunnustavat ja puolustavat kirkolle kerran annettua uskoa. Vuonna 1990 kiteytettiin, että kanoneissa sovelletaan dogmeja kirkon ajankohtaisiin kysymyksiin. Luterilaisuuskaan ei irrota lakia ja oppia; lain tehtävä on suojella inhimillistä elämää. Kirkkolain tehtävä on ylläpitää kirkon järjestystä. Oppi ja perinnäissäännöt eivät saa olla ristiriidassa keskenään. 2001 ortodoksisen kirkon puheenvuorossa taas todettiin, että seitsemän ekumeenisen synodin todistus on pidettävä voimassa muuttumattomina. Synodit olivat Pyhän Hengen valistamia. Ne on sen takia hyväksyttävä ja niitä kunnioitettava ykseyden kannalta. Kaikissa seitsemässä synodissa ja Nikean uskontunnustuksessa ilmenee isien usko. Se tuomitsee kaikki opit, jotka ovat ristiriidassa Nikean kanssa.

Uimonen kuvaili seuraavaksi Suomen luterilaisen kirkon kirkko-oikeutta, jonka tausta on katolisella ajalla. Reformaation myötä jako ”jumalallisen oikeuden” ja ”inhimillisen oikeuden” välillä vahvistui. Kanonisen oikeuden perinteen rinnalle tuli kansallinen kirkollinen säädös. Vuoden 1571 kirkkojärjestys oli tästä ensimmäinen esimerkki. 1800-luvulla tapahtui merkittävä askel kohti kirkon laajempaa sisäistä itsenäisyyttä, kun Frans Ludvig Schaumannin pitkälti muotoilema kirkkolaki astui voimaan vuonna 1869.

Uimonen totesi, että kirkkoa koskeva oikeus on kaksijakoinen: se perustuu kirkon omaan teologiseen perinteeseen, mutta on myös osa julkishallintoa. Kirkon elämää ohjaa kirkkolaki, kirkolliset erityislait, piispainkokouksen päätökset jne.

Esitelmänsä lopuksi Uimonen kuvasi sen, miten Nikean kanonit heijastuvat nykyiseen Suomen ev.lut. kirkon kirkko-oikeuteen. Esimerkiksi Nikean papiksi vihittävän fyysistä eheyttä koskeva kanoni heijastuu määräyksessä, että pappisvihkimystä hakevan täytyy liittää hakupapereihinsa lääkärintodistus.

Nikean kirkolliskokous ja kristillisen opin kehitys

TT Tomi Karttunen (ev.lut.) piti esitelmän otsikolla *Nikeasta Khalkedoniin. Kristillisen opin kehitys*. Hän totesi aluksi Nikean vuoden 325 ekumeenisesta kirkolliskokouksesta vuoden 451 Khalkedonin ekumeeniseen kirkolliskokoukseen johtavan tien opillisessa perinnössä olevan ytimeltään kyse Raamatussa keskeiseksi piirtyvän Jumala- ja pelastusopillisen sanoman kolminaisuusopillisesta ja Kristusta käsittelevän opin hahmottamisesta. Lähtökohtana on, että Raamattu on lähde ja aitoperäinen traditio sen sisältöä avaavaa tulkintaa, julistusta ja rajanvetoa. Opillinen prosessi tietyllä tapaa huipentui Khalkedonin kokouksen kristologiseen dogmiin, vaikka sitäkin vielä tarkennettiin kolmen ekumeenisen kirkolliskokouksen verran.

Opillinen kiistakysymys, joka sai keisari Konstantinuksen kutsumaan koolle ekumeenisen kirkolliskokouksen Nikeaan liittyi kiistaan presbyteeri Areioksen opetuksesta, joka painotti Jumalan ykseyttä ja tuonpuoleisuutta sekä kielsi sekä Kristuksen täyden jumaluuden että hänen täyden ihmisyytensä. Piispat etsivät tapaa torjua Areioksen opetus käyttämällä raamatullisia käsitteitä, mutta tämä ei näyttänyt onnistuvan. Siksi raamatullisen sisällön ilmaisemiseksi riittävän täsmällisesti otettiin käyttöön termi ”homoousios” eli ”samaa olemusta kuin”, joka viittasi Jeesuksen Kristuksen Jumalan Poikana olevan osallinen Isän Jumalan jumaluudesta. Olennaista päätöksessä oli sen tähdentäminen, että 1) Poika ei ole luotu, 2) ikuinen Poika lähtee Isästä ”syntymisen kautta” erotuksena luodusta, 3) Isän ja Pojan keskinäisiin suhteisiin perustuvassa erottelussa on kyse olemuksen yhteydestä yhdessä Jumalan olemistodellisuudessa. Vuonna 381 Konstantinopolin kirkolliskokouksessa tätä kolminaisuususkkoa vielä täsmennettiin muotoilemalla selvästi myös Pyhän Hengen olevan yksi Kolmiyhenteisen Jumalan persoonista.

Khalkedonin ekumeeninen kirkolliskokous vuonna 451 vahvisti tämän uusnikealaisen kolminaisuusopin ja opin Kristuksen kahdesta luonnosta. Kristus on tämän mukaan yksi ja sama Jumalana ja ihmisenä, mutta persoonan ykseys jää mysteeriksi. Olennaista on katsoa kohti ihmiseksi tullutta Jeesusta Kristusta, joka samalla on Jumalan Poika. Hän on syntynyt ikuisuudessa ja saanut neitsyt Marialta inhimillisen luonnon. Jumalan Sana on läsnä jumalihmisen inhimillisessä luonnossa. Kristus kokonaisuutena muodostaa yhden persoonan pelastuksen tuomiseksi meille hänessä ja hänen kauttaan. Kaksi luontoa yhdistyvät yhdessä persoonassa eli hypostaasissa (*unio hypostatica*). Luonnot eivät ole steriilisti erillään vaan vaikuttavat toisiinsa. Jumalallinen luonto on persoonassa määräävä määrittäen sitä kuin tuli rautaa tai sielu ruumista. Kuitenkin täysi ihmisyyss säilyy sellaisena kuin Jumalan sen tarkoitti luodessaan ihmisen omaksi kuvakseen. Ekumeenisen teologian ja kirkkojen yhteisen mission näkökulmasta on tärkeää, että voimme entistä selvemmin sitoutua ja todistaa yhteisestä uskosta paitsi tämän ajan kristittyjen kesken myös menneiden aikojen kristittyjen kanssa osana pyhään yhteyttä, osallisena kolmiyhenteisen Jumalan kirkosta, Kristuksen ruumiista.

TT Ari Koponen (ort.) keskittyi omassa esitelmässään *Lihaksi tullut Logos – Khalkedonin ja Kyrillos Aleksandrialaisen teologisia maisemia* Nikean vuoden 325 synodin ja Khalkedonin vuoden 451 synodin välisen ajan teologiseen debattiin. Koponen kuvaili, miten vuoden 451 ekumeenisen

kirkolliskokouksen piispoille Nikean vuoden 325 synodi nautti ratkaisevan suurta arvovaltaa. Synodin paikaksi piti jopa alun alkaen tulla samainen Nikea, mutta käytännön syistä kokous siirrettiin Khalkedoniin. Khalkedonin synodin asiakirjoista voi päätellä, että piispat kävivät aitoa teologista keskustelua synodin aiheesta: miten ilmaista sen, että Kristus on yksi toimija mutta samalla osana sekä Jumalan että ihmisen luontoa. Teologeista tärkein tässä yhteydessä oli Aleksandrian patriarkka Kyrillos (k. 444). Haaste hänen kohdallaan oli se, että hän monissa teologisissa töissään käyttää monitulkintaista kieltä koskien Kristuksen inkarnaation jälkeistä olemusta. Kyrillos käytti toisinaan ilmaisua ”Jumalan Sanan yksi lihaksitullut luonto”, kun taas muualla hän selkeämmin puhui kahdesta luonnosta Kristuksessa. Khalkedonin synodin taustalla oli myös Efesoksen synodi vuodelta 431, jossa Konstantinopolin silloinen patriarkka, Nestorios, tuomittiin. Nestorios korosti antiokialaisena teologina Kristuksen kahta luontoa ja vierasti määritelmiä, joissa tämä ei tullut selkeästi esille. Efesoksen synodi noudatti kuitenkin Kyrilloksen tulkintaa, jonka mukaan Nestorios jakoi yhden Kristuksen kahtia.

Khalkedonin synodin ensimmäinen päätöstekstin luonnos ilmeisesti painotti liikaa Kristuksen ykseyttä, sillä luonnos ei kelvannut Rooman edustajille eikä syyrialaisille piispoille. Khalkedonin lopullista päätöstekstin kieltä Koponen kuvaili metaforisena kielenä, joka mahdollistaa ”sekä on että ei ole” -ilmaisuja:

”[...] yksi ja sama Kristus, Poika, Herra, Ainosyntyinen, tunnustetaan kahdessa luonnossa sekoittumatta, muuttumatta, jakaantumatta ja jakamatta, luontojen välisen eron tuhoutumatta millään tavoin, vaan kunkin luonnon piirteiden säilyessä ja tullen yhdeksi yhdessä persoonassa ja yhdessä hypostaasissa”

Khalkedonin hyväksymä muotoilu onnistui sen kannattajien mielestä välttämään kahden luonnon fuusion yhdeksi (jumalalliseksi) luonnoksi, dualismin (jossa Kristuksen ykseys kärsisi) sekä sen, että Kristuksella olisi ikään kuin kolmas hybridi-luonto.

Yhdessä todettiin esitelmien ja keskustelun pohjalta

Nikean uskontunnustus on tärkeä sekä ortodoksisessa että luterilaisessa kirkossa myös nykyään. Kansankirkot arvostavat yhteistä elävää uskonperintöä ja haluavat tältä pohjalta rakentaa edelleen yhteistyötä ja etsiä ykseyttä sekä vahvistaa yhteistä todistusta Kristuksesta. Tämän näyn toivotaan elävöittävän myös käytännön ekumeenisia yhteyksiä paikallisseurakunnissa.

Keskusteltaessa opista ja oppiperinnöstä on tärkeä huomata, että elävä traditio ei ole syyttävä sormi vaan kädenojennus ja ohjaaja kohti yhteistä tietä, joka ruokkii uskonelämää halki aikojen.

Ytimeltään traditiossa on kyse Jumalan rakkauden ilmi tulosta Jumalan Pojan ihmiseksitulossa, ristinkuolemassa ja ylösnousemuksessa. Varhaiskirkon keskusteluissa haluttiin varmistaa, ettei kadoteta näköpiiristä Jumalan persoonallista läsnäoloa Jeesuksessa Kristuksessa ja Pyhän Hengen toiminnassa eikä myöskään ihmisyyttä ja inhimillisen elämän todellisuutta. Jumalan syntyminen ihmiseksi merkitsi pelastuksen tulemistä lähelle, mahdollisuutta tulla Jumalan omaksi. Pyhä Henki tuo Jumalan ja hänen rakkautensa läsnäolevaksi kirkon mysteerien osallisuudessa, sakramentaalisen elämän kautta.

Kirkoillemme on yhteinen haaste, miten suhteutetaan toisiinsa kirkon usko ja traditio sekä julkisoikeudellinen lainsäädäntö. Laissa ortodoksisesta kirkosta on heti alussa mainittu kirkon opillinen ja kanoninen traditio ja luterilaisessa kirkkolaisissa (KL 1:2) puolestaan kirkon tunnustusperusta uskonyhteisön itseymmärryksen viitekehyksenä. Kirkkolainsäädäntö heijastaa opillista perustaa molemmissa kirkoissa. Tärkeää on löytää tulkinnessa historiallisten kanonien henki. Nikealainen kirkko-oikeuden perinne vaikuttaa molempien kirkkojen traditioissa, vaikka ne ovat myös kehittyneet eri suuntiin.

Keskustelussa kristillisestä oppiperinnöstä todettiin, että Khalkedonin Kristuksen kahta luontoa käsittelevän päätöksen paradoksaaliset adverbit ”erottamatta, muuttamatta, jakamatta ja sekoittamatta” selittävät suojellakseen ja suojelevat selittääkseen. Ne paaluttavat vapauden tilan, joka ruokkii uskoa, toivoa ja rakkautta.

Khalkedonin kokouksen käyttämät ilmaukset ohjaavat teologista keskustelua olemaan pelkäämättä jännitteitä mutta myöskään olemaan ratkaisematta niitä yksipuolisesti. Totuus voi olla yksinkertaista, vaikka se sisältäisikin jännitettä.

Khalkedonin kirkolliskokouksen päätöstä ei kuitenkaan otettu jakamattomasti vastaan. Orientaaliset kirkot torjuivat sen. 1900-luvulla käytyjen ekumeenisten oppikeskustelujen pohjalta on kuitenkin voitu löytää yhteisymmärrys Kristuksesta Jumalana ja ihmisenä. Voidaan sanoa, että kirkolliskokouksen päätöksen vastaanottoprosessi jatkuu. Varhaisten kirkolliskokousten päätöksillä on perustava merkitys kirkkojen tunnustukselle ja elämälle yhä edelleen.

Seuraava kokous

Päätettiin järjestää seuraavat oppikeskustelut 16.-17.4.2026 luterilaisen kirkon isännöimänä. Aiheiksi sovittiin Nikean kirkolliskokouksen 1700-vuotisjuhlavuoden annin jatkopohdinnan merkeissä: uskontunnustukset, tunnustuskirjat ja uskon tunnustaminen sekä uskon sanoittaminen ja eteenpäin välittäminen käytännössä tänään.